

Ігор Галагіда

**„І вас
переслідувати
будуть...”**

*Штрихи до історії репресій проти
Української Греко-Католицької Церкви
в Польщі у 1944–1957 pp.*

Видавництво
Українського католицького університету

Львів 2017

Ігор Галагіда. «I вас переслідувати будуть...» Штрихи до історії репресій проти Української Греко-Католицької Церкви в Польщі у 1944–1957 pp. / перекл. з пол. Галини Теодорович. Львів: Видавництво Українського католицького університету 2017, 360 с. + 8 с. іл.

ISBN 978-966-2778-87-8

Збірка статей Ігоря Галагіди, українського історика з Польщі, присвячена репресіям проти Української Греко-Католицької Церкви та долям її духовенства в повоєнній Польській Народній Республіці, насамперед у 1944–1956 pp., тобто в період польського сталінізму. Читач знайде тут аналіз історіографії до цієї теми, порівняння повоєнної державної політики щодо греко-католицьких Церков у різних країнах соціалістичного табору, огляд судових процесів над українськими священиками та їх поневірянь у концтаборі в Явожні. У двох статтях, основаних на докumentах котишніх органів безпеки ПНР, розповідається про форми й методи агентурно-оперативної роботи спецслужб проти греко-католицького духовенства. Завершує збірку стаття про обставини відновлення греко-католицького душпастирства в Польщі в 1957 р.

Інститут
історії
Церкви

Публікацію накладу здійснено завдяки сприянню
Видавничого фонду о. Івана Шевціва

Видання підготововане до друку завдяки підтримці
фундації «Церква у потребі»

KIRCHE IN NOT
WELTWEITES HILFSWERK PÄPSTLICHEN RECHTS

Усі права застережені. Жодна частина цього видання, як і все видання в цілості,
не може бути відтворена ні в якій формі й ніяким способом
(електронним, механічним, фотокопіюванням, у формі аудіозапису або інакше)
без письмової згоди власників авторських прав.

ISBN 978-966-2778-87-8

© Інститут історії Церкви УКУ, 2017
© Ігор Галагіда (текст), 2017
© Видавництво УКУ (макет), 2017

ЗМІСТ

Вступне слово	5
Репресії проти Греко-Католицької Церкви на території Польщі в 1939–1957 pp.: огляд історіографії і перспективи подальших досліджень	9
Політика комуністичної влади щодо греко-католицьких Церков у країнах Центрально-Східної Європи (1944–1956): спільні риси і відмінності	47
Українське греко-католицьке духовенство перед сталінськими судами у Польщі в 1944–1956 pp. (підсумок доцьогочасних досліджень)	67
Греко-католицькі та православні священики у Центральному таборі праці в Явожні (1947–1949)	96
Заходи комуністичних органів безпеки проти греко-католицького духовенства в Польщі (1944–1956)	146
Заходи органів безпеки ПНР проти греко-католицького священика – отця-митрата Степана Дзюбини	220
Ліквідація і відновлення греко-католицького душпастирства у Польщі (1946/1947–1956/1957)	286
Список скорочень	345
Іменний покажчик	348

ВСТУПНЕ СЛОВО

Мабуть, у кожного автора, що думає перевидати деякі свої праці (особливо в збірках, що стають тепер досить популярним жанром), з'являються сумніви, чи такий крок не буде сприйнятий як вияв певної мегаломанії. Такий сумнів виник свого часу і в мене. Сьогодні вважаю, що даремно. Важко-бо не погодитися із словами відомого польського історика Єжи Ейслера, який нещодавно, у передмові до збірки своїх давніших текстів, писав (переповідаючи слова іншого видатного дослідника – Томаша Шароти): «Метою таких збірок є головно збереження статей, які з природи своєї мають дуже коротке життя. Залежно від характеру того чи іншого періодичного видання, це може бути кілька днів, тиждень, місяць або в найкращому випадку кілька місяців. Тим часом такі-от книжкові видання практично „обезсмерчують“ деякі тексти, справді важливі з наукового погляду. Адже буває, що деякі автори публікують свої найцінніші та найважливіші відкриття й аналітичні міркування не в книжках монографічного характеру, а власне в розпорощених статтях. В такій ситуації завжди існує можливість, що котрийсь із цих важливих текстів академічне середовище прогавить або недоцінить. Його перевидання в такій-от „складанці“ цілком віправдане, особливо тоді, коли це збірка одного автора, яка стосується одної чітко визначеної, обмеженої аргументованими рамками проблеми, ґрунтовно продумана й творить певну зв'язну, логічну цілість. У такому разі ми

маємо справу з певною доданою вартістю, і з наукового погляду така книжка являє собою щось нове»¹.

Звичайно, я не вважаю своїх текстів «найціннішими» чи «найважливішими» відкриттями, які треба «обезсмертити». Головним поштовхом до підготування такої збірки стало бажання донести те, що я свого часу написав, до ширшого кола читачів в Україні, які порівняно мало знають про долю українців – греко-католиків у Польщі (зокрема, в добу сталінізму). Ця тема досить рідко порушується в історичних працях, та й то насамперед на тлі подій в УРСР: псевдособору 1946 р., репресій проти єпископату тощо. До того ж, наявні нечисленні публікації фокусуються здебільшого тільки на перших повоєнних роках, оминаючи пізніші періоди. Іншою проблемою є загальниковість цих публікацій, яку почасти можна пояснити незнанням основних документів, які зберігаються в різних архівах Польщі та інших країн.

Не можна не звернути уваги на те, що історія Української Греко-Католицької Церкви в повоєнній Польщі – досить своєрідний феномен (це твердження я аргументую в одному з по даних далі тестів). Це не тільки історія спільноти, яка вижила в умовах підпілля протягом десяти повоєнних років (1946/1947–1956/1957), а згодом в умовах фактичної відсутності юридично го визнання в пізніші десятиліття (аж до початку 1990-х), – така або подібна ситуація існувала й у деяких інших країнах регіону: Чехословаччині, Румунії, почасти в підрядянській Україні. Це також розповідь про віруючих, які були виселені разом із своїми священиками з рідних країв та розпорощені по західніх та північних землях Польщі, де протягом наступних тридцяти з лишком років не мали не тільки власної єпархії, а й навіть офіційних парафій. Інакше кажучи, характерними ознаками УГКЦ в Польщі був її виразно діаспорний характер та існування під пильним наглядом спецслужб, а деколи і в своєрідній конfrontації з польською (римо-католицькою) більшістю. Та все ж, попри такі складні умови, попри атеїзаційну політику,

попри стимульовані державою асиміляційні процеси, греко-католицька громада в Польщі – вижила! І в цьому була велика заслуга греко-католицьких душпастирів, які в переважній більшості не зрадили свого душпастирського покликання (після 1947 р. нам не відомий жоден випадок переходу українського греко-католицького священика до Православної Церкви в Польщі). Детально вивчаючи історію УГКЦ в Польщі, ми на трапляємо на такі унікальні явища, як душпастирська праця о. Мирослава Ріпецького у Хшанові, подвижництво о. Василя Гриника, віdbудова з руїн (у буквальному значенні цього слова) василіянського монашого життя та душпастирства у Варшаві, жертвенне діло сестер василіянок, йосифіток та служебниць. Церква – це не тільки духовенство, а й насамперед вірні. Це вони в перші роки після акції «Вісла» часто долали десятки чи сотні кілометрів, щоб доїхати до «свого ксьондза», а їхні нащадки у 1970–1980-х рр. ініціювали таке унікальне явище, як греко-католицький мирянський рух у Польщі. Тільки усвідомлення зазначених вище особливостей дасть змогу в майбутньому всебічно дослідити історію Української Греко-Католицької Церкви в ПНР (а зокрема, її внутрішнє життя) та з дещо іншої – ширшої – перспективи поглянути на історію цієї Церкви у наступний період: від 1989 р. й до наших днів.

Збірка, яку ви тримаєте в руках, містить сім більш або менш розлогих історичних статей, які раніше були опубліковані у Польщі польською мовою. Добираючи їх, я старався дотримуватися тих принципів, які сформулював Єжи Ейслер в останніх рядках наведеної вище цитати. Майже всі вони стосуються історії Української Греко-Католицької Церкви у 1944–1957 рр. (тобто в перший повоєнний період), хоч деякі з них дещо виходять за ці рамки (охоплюючи навіть 1980-ті рр.). Читач знайде тут не тільки історіографічну довідку про теперішній стан досліджень даної проблематики, а й зможе з'ясувати для себе, які були атрибути процесу ліквідації УГКЦ в Польщі, яких заходів уживали комуністичні спецслужби проти греко-католицького духовенства, яка була доля українських греко-католицьких та православних священиків у таборі праці

¹ J. Eisler. Wstęp // його ж: *Co nam zostało z tamtych lat. Dziedzictwo PRL*. Варшава 2016, с. 8.

Явожно, в яких обставинах відбулося неофіційне відновлення душпастирства УГКЦ в Польщі у 1957 р. тощо.

Майже всі статті публікуються без істотних скорочень чи редакційних змін, тому деякі сюжети в них повторюються, але я волів залишити ці повтори, щоб не порушувати структури й логіки оригінальних текстів. Деякі статті – особливо першу – слід було доповнити інформацією про літературу, що з'явилася від часу їх першої публікації.

Ця книжка не побачила б світ, якби не допомога широкого кола моїх колег та приятелів, а також людей доброї волі, яких я зустрічав у своїх мандрівках по різних архівах. Я не маю змоги вказати тут їх усіх поіменно. Зазначу тільки, що я щиро вдячний о. Ігореві (Іванові) Гарасимові, ЧСВВ, з василіянської провінції Покрови Пресвятої Богородиці у Польщі за постійну підтримку та допомогу в реалізації цього моого задуму. Дуже дякую п. Світлані Гуркіній, п. Олегові Турію, о. Богданові Прахові та п. Ігореві Скочилясу з Українського католицького університету, які теж сприяли появі цього видання. Я дуже вдячний п. Галині Теодорович за переклад статей на українську мову, а науковому редакторові п. Романові Скаакуну й Видавництву УКУ за їхню працю над тим, щоб ця збірка з'явилася на світ.

Ігор Галагіда
Гданськ, квітень 2017 р.